

OPTIMIZAREA CREȘTERII ECONOMICE PRIN INTERMEDIUL DIFUZĂRII INOVAȚIILOR ÎN CONDIȚII DE RISC ȘI INCERTITUDINE

*Alexandru GRIBINCEA, Victoria GANEA, Silvia NOHAILÎC**

Catedra Marketing și Relații Economice Internaționale

**Catedra Finanțe și Bănci*

La croissance économique est la dynamique ascendante du volume quantitatif de fabrication et de consommation des produits et des services. Le business innovateur est traditionnellement lié à des activités d'un risque élevé, ce qui empêche aussi l'attraction des investissements et, par conséquent, l'évaluation des risques dans l'activité d'innovation a un rôle particulièrement important.

Actualmente, persistă o multitudine de probleme și factori care neutralizează eforturile multor state în ceea ce privește creșterea economică. La modul general, creșterea economică semnifică dinamica volumului cantitativ de fabricare și consum a produselor și serviciilor, iar aceasta se măsoară neutralizând influența prețurilor.

Pentru o creștere economică calitativă este foarte importantă evoluția structurii participanților la creșterea economică și rezultatele acesteia. Făcând referire la structura participanților la creșterea economică, se are în vedere structura investitorilor interni. Tot mai des marile companii joacă rolul de investitori principali și reprezintă puterea politică, economică și legislativă a statului. În comparație cu sistemele și modelele economice vestice, în China, India, Brazilia etc. nivelul de formare a clasei de mijloc în perioada postsovietică (inclusiv din Republica Moldova) rămâne în urmă, aceasta din lipsa posibilităților de realizare de către reprezentanții acestei clase a investițiilor în economie.

La începutul secolului XXI economia mondială cunoaște o turnură semnificativă: țările cu un ritm intens de dezvoltare au contribuit mai mult la dezvoltarea economică mondială comparativ cu statele vestice. Menținând acest ritm de dezvoltare până în 2015, contribuția acestor țări la creșterea economică mondială anuală va spori preponderent, iar spre anii 2045-2050 aceste țări vor ajunge țările de vest după indicatorii macroeconomici pe cap de locuitor. Acest lucru a devenit posibil și datorită faptului că țările vestice (Europa de Vest, SUA, Canada, Japonia, Australia) nu împiedică dezvoltarea economică a statelor estice. În secolul XX am fost martorii faptului că unele state estice (Coreea de Sud, Hong Kongul, Singapore) după nivelul lor de dezvoltare economică deja au ajuns din urmă țările vestice; în același timp, e de menționat că acest lucru a avut loc cu acordul și ajutorul statelor vestice [1].

Se observă că, de exemplu, cele mai sărace state ale lumii, precum Afganistan, Sudan, Somalia etc., nu doar că nu ajung din urmă statele dezvoltate, dar devin din ce în ce mai înapoiate în comparație cu ritmul mediu de creștere economică. În același timp, ritmul rapid de dezvoltare economică a Chinei, Indiei, Pakistanului, Malaysiei, Indoneziei, Thailandei, Vietnamului, Braziliei, Argentinei, Turciei, Arabiei Saudite, Egiptului, Rusiei, Ucrainei, Moldovei și a altor state postsovietice (numite în continuare țările de Est), unde locuiește mai bine de 2/3 din populația lumii, arată că anume în aceste țări se realizează mai bine de 50% din creșterea economică mondială. În același timp, 2-3% din creșterea economică a țărilor vestice sunt resimțite mult mai bine comparativ cu 10% ce revin statelor estice [2].

Analiza caracterului creșterii economice în țările postsovietice în ultimii 12-14 ani ne permite formularea următoarelor teze:

În primul rând, în prezent nu este suficientă măsurarea creșterii economice doar în baza principiului menționat mai sus – de neutralizare a influenței prețurilor, dacă acesta nu asigură interconexiunea în același timp a economiilor naționale ale statelor în structurile mondiale.

Creșterea economică „în interior” (așa va fi numită creșterea măsurată după dinamica cantitativă în diferite perioade de timp), luând în considerație globalizarea și interacțiunea economiilor, nu semnifică o creștere din punct de vedere calitativ.

Este important, de asemenea, ca și alte societăți, alte sisteme economice „să fie martore” ale creșterii economice a statului. Altfel spus, creșterea economică, în cadrul căreia ritmul relațiilor externe (comerțul exterior, relațiile economice externe în diferite domenii, volumul investițiilor externe, ritmul de schimb în cadrul

ramurilor cu tehnologii de vârf) este superior ritmului de creștere economică general, este calitativă. În acest caz, este vorba despre o dezvoltare la care sunt martore și participă și alte societăți economice.

Din acest punct de vedere, analizând în dinamică tendințele de dezvoltare a relațiilor economice externe ale fostelor țări sovietice, se identifică faptul că nu întotdeauna ritmul de creștere a comerțului exterior a fost adecvat creșterii economice „în interior” (cercetările statistice pe parcursul mai multor ani fac posibilă ipoteza că creșterea comerțului exterior trebuie să depășească creșterea economică „în interior” de 1,5-3 ori).

Creșterea economică în China (explozia investițiilor externe, creșterea schimburilor din ramurile cu tehnologii de vârf) sau în India (în tehnologiile informaționale, farmaceutică, învățământ) duce la o interacțiune din ce în ce mai mare a economiilor acestor țări în industria mondială și le face tot mai solicitate în calitate de partener economic. Astfel, creșterea economică în China și în India a fost mai calitativă. În acest mod, totalitatea indicatorilor creșterii economice, măsurată după metodologia dinamicii volumului cantitativ, poate fi corectată luându-se în considerație dinamica relațiilor economice. Altfel spus, creșterea „în interior” nu satisface cerințele creșterii economice calitative.

În al doilea rând, o importanță deosebită pentru creșterea calitativă are dinamica de concentrare și centralizare a economiei atât sub aspect social, cât și geografic. Spre exemplu, 10 din cele mai bogate familii din SUA dețin 1% din bogăția națională. În Rusia ele dețin deja 3% din bogăția națională, în Ucraina – 4,6%, în Armenia – 15,9% etc. [3].

În aceste condiții, când 15 ani de economie de piață devin mai concentrați decât 200-300 ani de capitalism, creșterea economică „în interior” poate avea loc prin sărăcirea încontinuu a unei mari părți din populație. *De facto*, în pofida faptului că se însuflă o caracteristică calitativă unei astfel de creșteri, aceasta nu este de perspectivă și nu presupune avantaje strategice de dezvoltare.

Ca urmare a unei astfel de structuri de participanți la creșterea economică are loc încetinirea ritmului de schimbări în economie, în ramurile cu tehnologii de vârf se dă prioritate importului, diferite trepte concurențiale duc la trecerea artificială a fondurilor dintr-o ramură în alta. Astfel, ritmul rapid de creștere cantitativă în perioada dominantă a creșterii economice inovaționale, globalizarea bunurilor economice, interacțiunea economiilor naționale trebuie corectate neapărat, luându-se în calcul parametrii cantitativi de dezvoltare.

În Republica Moldova problema constă în faptul că nu există domenii deschise lipsite de risc în care s-ar putea face investiții în contextul susținerii creșterii economice inovaționale. În primul rând, doar o parte foarte mică din economie este deschisă pentru valorile mobiliare. În al doilea rând, infrastructura de producere este monopolizată de către stat și de către oligarhi și doar uneori este parțial deschisă pentru investiții. În al treilea rând, pentru investițiile mici sunt deschise ramuri de prelucrare a producției agricole care, din cauza concurenței acerbe și a lipsei unei piețe de desfacere, a posibilităților de exportare, duce la diminuarea prețurilor. În acest caz este imposibilă pătrunderea investițiilor în ramură din partea cetățenilor cu propriile economii. În al patrulea rând, nu au fost duse până la capăt reformele infrastructurii sociale (asigurări sociale, medicină, învățământ). Toate acestea duc la limitarea participării unor grupuri sociale la dezvoltarea țării, monopolizarea investițiilor în mâinile marelui business, un nivel foarte scăzut al investițiilor în economie, concentrarea capitalului bancar, creșterea fără teme a profiturilor din sfera bancară etc. [4].

Astfel, putem concluziona că creșterea economică „în interior” nu este de perspectivă și este inefficientă. Ea poate provoca în viitor pierderi majore. Sarcina științelor economice este de a evalua cantitativ aceste pierderi în prezent și de a efectua acțiuni corective în ceea ce privește dinamica indicatorilor de creștere economică.

Din acest punct de vedere o importanță deosebită capătă dezvoltarea parteneriatelor dintre stat și instituțiile private (businessul privat) în domeniul inovațiilor. În acest context, proiectele inovaționale reprezintă una dintre cele mai efective forme de promovare a inovațiilor. Realizarea cu succes a unor astfel de proiecte se determină nu doar în dependență de factorii tehnici, dar și de cei financiari și, în particular, de volumul și posibilitățile de finanțare a lor. Participarea capitalului privat în acest domeniu dă posibilitatea de a realiza proiectele inovaționale și contribuie la formarea infrastructurii naționale, care susține promovarea inovațiilor.

Businessul inovațional ține, în mod tradițional, de activități cu risc înalt, ceea ce adesea împiedică atragerea investițiilor: potențialii investitori sunt în majoritatea cazurilor rezervați, din cauză că parametrii proiectelor inovaționale nu sunt definiți. Posibilitatea ridicată de eșec în realizarea proiectului poate să afecteze eficacitatea capitalului investit. Iată de ce în adoptarea deciziilor, ce țin de realizarea proiectelor inovaționale, evaluarea riscurilor are un rol deosebit de important în analiza proiectelor de investiții.

Cea mai importantă sarcină în analiza riscurilor de proiect constă în prezentarea informației, în baza căreia se pot adopta decizii manageriale referitoare la proiect, utile la realizarea sau finanțarea lui. Informațiile necesare sunt obținute în urma cercetărilor și investigațiilor legate de identificarea și evaluarea factorilor de risc, care influențează proiectul; identificarea mecanismelor posibile de gestionare a riscurilor. Pe lângă acestea, se folosesc diferite metode și instrumente care diferențiază evaluarea riscurilor după gradul de dificultate și exactitate.

Toate metodele tradiționale de analiză a riscurilor se divizează în metode cantitative și calitative. Mai mulți cercetători remarcă metodele cantitative ca fiind prioritare în rezolvarea sarcinilor din domeniul riscurilor. Însă, acesta este incorect, deoarece, în primul rând, diferențierea metodelor după criteriul „cantitative-calitative” poartă un caracter convențional, iar, în al doilea rând, în unele cazuri utilizarea metodelor „calitative” se dovedește a fi la fel de eficientă ca și utilizarea celor „cantitative”. Dacă, totuși, se tinde spre definirea grupelor de metode, atunci mai eficientă ar fi modalitatea ce presupune divizarea metodelor de analiză în *neformale* și *formale*. Potrivit acestei modalități, la baza acestor metode sta o analiză mult mai stabilă și bine definită. Acestui grup de metode aparțin metoda scenario, metoda discountului, analiza sensibilității, metoda Monte Carlo.

Spre deosebire de acestea, metodele neformale prezintă, în esență, unele descrieri ale procedurii de analiză la nivel logic. Printre acestea putem enumera metoda de expertiză, formarea sistemului de indicatori, arborele de decizii, analiza SWOT. E de menționat că în practică se folosește combinarea atât a metodelor, cât și a elementelor în parte, ceea ce, în principiu, nu facilitează diferențierea metodelor după oarecare criterii [5].

Alegerea metodelor de analiză a proiectelor inovaționale depinde de mai mulți parametri: profunzimea analizei, limitele temporale, modalitatea de prognozare, gradul de experiență și nivelul de cunoștințe ale experților, gradul de complexitate a informației deținute referitor la proiect. În majoritatea cazurilor, la diferite etape de analiză sunt utilizate diferite metode. Astfel, la etapa de formare a bazei tehnico-economice, factorul de incertitudine poate fi diminuat prin intermediul unor metode de analiză investițională standard foarte simple: verificarea informațiilor introduse în proiect, verificarea amplitudinii informației, a calculului previzional ce includ metode caracteristice: analiza sensibilității, analiza nedificitară. Instrumente mult mai complexe, care au la bază metode statistico-matematice, sunt utilizate la etapele când informația asupra proiectului este complexă.

De rând cu acestea, proiectele inovaționale solicită o atenție deosebită privind riscurile la care sunt supuse și, respectiv, se impune un studiu detaliat al factorilor de risc care ar influența realizarea proiectului. Iată de ce, la evaluarea riscurilor ce țin de realizarea proiectelor inovaționale trebuie să se utilizeze rațional combinarea metodelor care îmbină elemente ale diferitelor modalități de analiză a riscurilor.

Această activitate depinde de gradul de influență a incertitudinii asupra proiectului, care, la rândul său, este strâns legată de gradul de „pregătire” și caracterul produsului inovațional. În dependență de acest fapt, proiectele inovaționale pot fi divizate pe grupuri de risc separate.

Fiecărei grupe de proiecte e necesar să-i corespundă propriile metode de evaluare a riscurilor. De exemplu, pentru proiectele inovaționale care se află la etapa nefinisată a lucrărilor de cercetare științifică, unde persistă un grad ridicat de incertitudine a informației, nu are nici un rost să se utilizeze metode complexe de calcul; în acest caz poate fi utilizată metoda Delphi. Concomitent, riscurile ce țin de activitățile de cercetare și dezvoltare sunt destul de înalte, de aceea ele trebuie analizate și minimizate încă la etapa de formare a propunerii de inovare. Absența calculului complexe se compensează, în acest caz, de necesitatea de a efectua o analiză exactă și profundă a situației și a lucrărilor științifice. Scopul de bază al studiului trebuie să fie obținerea unui rezultat pozitiv al cercetării, dezvoltării, implementării și difuzării inovației.

Dacă proiectul inovațional este direcționat spre poziționarea inovației în condiții competitive, se impune utilizarea instrumentelor de o înaltă complexitate de evaluare a riscurilor: metoda scenario, modelare prin imitare, arborele de decizii, analiza SWOT etc.

Concomitent, există și metode care pot fi utilizate destul de eficient la evaluarea riscurilor proiectelor inovaționale, independent de tipul lor. Una dintre aceste metode este clasificarea riscurilor, ce permite identificarea și analiza acestora încă la etapa de pregătire a bazei tehnico-economice. Clasificarea riscurilor reprezintă „una dintre etapele de analiză a riscurilor” și „se încheie cu repartizarea riscurilor pe grupe pe baza criteriilor de clasificare”. Diferențierea riscurilor pe grupe concurențiale pe baza caracteristicilor alese dă posibilitatea de a prognoza apariția situațiilor riscante, dar și de a elabora strategia de gestionare a riscurilor [5].

În practica proiectării investiționale nu există un criteriu unic de clasificare a riscurilor: în literatura științifico-metodică se întâlnesc multiple criterii de clasificare a riscurilor și a posibilităților de evaluare a lor. Această multitudine este determinată, înainte de toate, de:

- diversitatea apariției riscurilor în practică și de complexitatea naturii riscurilor;
- existența multiplelor criterii ce permit o sistematizare diferită a riscurilor (în calitate de criterii de sistematizare a riscurilor servesc: sursele de apariție, natura consecințelor, durata influenței, posibilitatea de gestionare, gradul de precizie, dimensiunea responsabilității etc.);
- varietatea sarcinilor în domeniul de adoptare a deciziilor pentru agenții economici;
- absența unei terminologii unice și stabile de risk-management.

Dificultatea sistematizării riscurilor este condiționată nu doar de existența unui mare număr de riscuri și de posibilități de diferențiere a acestora, dar și de faptul că în activitatea economiei reale este dificil de a atribui riscul unei sau altei categorii, pentru că se întâlnesc riscuri de natură îmbinată, la fel există posibilitatea de a transfera riscul dintr-un domeniu în altul. Acest fapt pune careva limite în definirea tipologiei riscurilor. Mai mult chiar, printre cercetătorii din domeniul risk-managementului nu există o opinie unitară privitor la clasificarea riscurilor. Astfel, o parte dintre savanți consideră că, cel mai des, nu este posibil și nici necesar ca riscurile să fie diferențiate, pentru că este dificil a delimita riscurile și a constata cu precizie unde finisează un tip de risc și unde începe un alt tip de risc. În același timp, fără utilizarea delimitării riscurilor, procesul de evaluare a metodei optimale de gestionare a riscurilor ar fi unul complicat.

La formarea tipologiei riscurilor pentru proiectele inovaționale trebuie luate în considerație următoarele limite:

- 1) riscurile se deosebesc nu doar în dependență de proiecte, dar și la etape diferite ale aceluiași proiect (riscurile proiectelor inovaționale depind în mare măsură de gradul de „pregătire” și de specificul produsului inovațional);
- 2) fiecare proiect posedă propriul set de riscuri, care se poate modifica în timp;
- 3) proiectele inovaționale sunt, în esență, unice, prin faptul că în ele există parametri de nouitate și un grad înalt de incertitudine.

Pentru toate tipurile de proiecte inovaționale se pot distinge domenii comune de posibile riscuri. Spre exemplu, experții evidențiază un șir de factori de risc în legătură cu neajunsurile tipice ale activității autohtone de cercetare și dezvoltare, cum sunt: descrierea insuficientă și incompletă a lucrărilor promovate, necorespunderea prețului și a calității, nivelul scăzut al eficienței muncii angajaților, lacune privind aspectele juridice, neonorarea răspunderii asumate de executorii acestei activități.

Clasificarea riscurilor proiectelor inovaționale trebuie să includă în sine riscuri caracteristice proiectelor investiționale: riscuri aferente activității economice externe, riscul schimbărilor social-politice nefavorabile din țară, fluctuația conjuncturii pieței, a prețurilor, a cursurilor valutare etc. În general, tipologia nu trebuie să prezinte doar o enumerare a riscurilor, în ea trebuie să fie prezentă posibilitatea de a dezvolta descrierea factorilor ce influențează proiectul și de a introduce schimbări în sistemul de riscuri pentru a reflecta specificul individual al proiectului. Tipologia riscurilor trebuie să faciliteze munca cercetătorului, propunând modalități de analiză a problemei, fără limite în metode și posibilități de rezolvare.

În recomandarea metodologică de evaluare a eficacității proiectelor investiționale, menționată mai sus, sunt evidențiate domeniile esențiale de risc: riscul de țară, riscul nesiguranței participanților la proiect, riscul de a nu obține resursele financiare necesare prevăzute. Această modalitate de diferențiere a riscurilor poate servi ca bază la crearea tipologiei riscurilor proiectelor inovaționale. În acest caz, sistemul de riscuri poate arăta astfel: riscul de țară, riscul nesiguranței participanților la proiect (riscurile nesiguranței solicitanților de proiect, riscurile de finanțare a proiectului, riscurile calității managementului), riscul de a nu obține resursele financiare necesare prevăzute (riscurile inovaționale, riscuri tehnice de producere, riscuri de marketing, riscuri manageriale, riscuri ecologice, riscuri de logistică, riscuri financiar-valutare, riscuri excepționale) etc.

În cadrul clasificării prezentate, fiecare dintre riscuri poate fi completat și poate avea propria componentă. Spre exemplu, riscurile inovaționale se pot diviza în riscuri tehnico-științifice, tehnologice, comerciale și juridice.

Riscurile tehnologice țin de imposibilitatea de a implementa sau de implementarea parțială sau tardivă a rezultatelor obținute: nefinșarea tehnologiilor, creșterea cheltuielilor de însușire, necorespunderea utilajelor etc.

Problemele de patentare și certificare a rezultatelor sunt identificate ca fiind riscuri juridice ale proiectului. Pentru proiectele inovaționale acest tip de riscuri este unul deosebit de important, pentru că de soluționarea problemelor legate de drepturile proprietății intelectuale depinde eficacitatea realizării proiectului. În cazul în care nu a fost aleasă modalitatea corectă de protejare a proprietății intelectuale sau dacă patentarea este o formă insuficientă de protejare, apare riscul pierderii profitului.

Evaluarea riscurilor pe baza clasificării poate avea caracter atât calitativ, cât și cantitativ. Atunci când are loc analiza riscurilor proiectelor inovaționale, la bază trebuie să stea sarcini concrete față de cercetător. Este necesar să se ia în considerație că utilizarea metodelor complexe nu este întotdeauna justificată, ca și predicția spre metode calitative și nu cantitative. Analiza riscurilor nu poate fi limitată doar la evaluarea gradului de risc al proiectului, ea trebuie obligatoriu să includă și elaborarea mecanismelor de gestionare a riscurilor.

De menționat că evaluarea parțială sau incompletă a riscurilor se datorează nu doar nivelului scăzut de pregătire a experților, ci și absenței standardelor metodice moderne corespunzătoare, a documentelor normativ-juridice recomandabile. Exemplul elaborării unor standarde în activitatea bancară demonstrează utilitatea și necesitatea unei astfel de modalități în proiectele investiționale și, mai ales, în domeniul ce ține de eficacitatea proiectelor inovaționale.

Referințe:

1. Клепов А.П. Инновационная деятельность: проблемы и перспективы – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2005.
2. Дуюн В.В. Методы, формы и инструменты организации и активизации инновационной деятельности предприятий. - Москва: Химиздат, 2005.
3. Мазур Н.З. Инновационная экономика: Инновационные системы. Интеллектуальная собственность. - Москва: Изд-во СНЦ РАН, 2006.
4. Дуюн В.В. Op. cit.
5. Ibidem.

Prezentat la 19.12.2008